

ECOLOGISCH ONDERZOEK
NATUURWETGEVING

Ecologische quickscan

Oudland van Altenastraat 20, Sleeuwijk

In het kader van de Wet natuurbescherming en Natuurnetwerk Nederland

Martin W. van den Hoorn

Datum oplevering: 1 december 2017

EONW-rapport: EONW.RA1717.01

In opdracht van: Werkendamse Projectontwikkelings Maatschappij b.v.

Citeren als:

Hoorn, M.W. van den, 2017. Ecologische quickscan Oudland van Altenastraat 20, Sleeuwijk. In het kader van de Wet natuurbescherming en Natuurnetwerk Nederland. Rapport EONW.RA1717.01.

EONW | Ecologisch Onderzoek Natuurwetgeving.

Inhoud

1	Aanleiding, reikwijdte en werkwijze	2
1.1	Aanleiding	2
1.2	Onderzoeksvragen	2
1.3	Werkwijze	3
2	Plangebied en ingreep	4
2.1	Plangebied	4
2.1.1	Ligging	4
2.1.2	Omschrijving plangebied	4
2.2	Ingreep	4
3	Toetsingskader	6
3.1	De Wet natuurbescherming	6
3.1.1	Algemeen	6
3.1.2	Bescherming van Natura 2000-gebieden	6
3.1.3	Bescherming van soorten	6
3.1.4	Bescherming van houtopstanden	7
3.2	Natuurnetwerk Nederland	7
4	Resultaten en effectenanalyse	8
4.1	Beschermde gebieden (Natura 2000 en Natuurnetwerk)	8
4.2	Beschermde soorten	8
4.2.1	Algemene vrijstelling	8
4.2.2	Vogels	8
4.2.3	Vleermuizen	9
4.2.4	Overige zoogdieren	9
4.2.5	Reptielen, amfibieën, vissen, libellen, vlinders, kreeftachtigen, kevers en weekdieren	10
4.2.6	Planten	10
4.3	Houtopstanden	10
5	Conclusie en samenvatting	11
5.1	Conclusie	11
5.1.1	Beschermde gebieden	11
5.1.2	Beschermde soorten	11
5.1.3	Houtopstanden	11
5.2	Samenvatting	11
6	Bronnen	13

1 Aanleiding, reikwijdte en werkwijze

1.1 Aanleiding

De initiatiefnemer is van plan een bestemmingplan te wijzigen. Alvorens een bestemmingsplan kan worden gewijzigd is het noodzakelijk dat onderzocht wordt of de activiteiten die voortvloeien uit deze bestemmingplanwijziging mogelijk in strijd zijn met de vigerende wet- en regelgeving.

De Werkendamse Projectontwikkelingsmaatschappij bv heeft EONW|Ecologisch Onderzoek Natuurwetgeving verzocht om voor het perceel aan de Oudland van Altenastraat 20 te Sleeuwijk te beoordelen of activiteiten die voortvloeien uit de voorziene bestemmingsplanwijziging kunnen leiden tot een overtreding van de Wet natuurbescherming of tot een significante aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden van Natuurnetwerk Nederland.

Onderhavige rapportage is een zogenaamde quickscan. Een quickscan is een eerste verkenning naar het effect van voorziene activiteiten of ingrepen en bestaat uit een kort veldbezoek aangevuld met een literatuuronderzoek. Uit een quickscan volgt:

- Welke overtredingen van wet- en regelgeving zeker niet aan de orde zijn;
- Welke overtredingen van wet- en regelgeving mogelijk wel aan de orde zijn;
- Welke aanvullende onderzoeken en toetsingen nog nodig zijn om een definitieve toetsing aan de wet- en regelgeving te kunnen doen.

Een quickscan behelst geen gericht onderzoek naar het voorkomen van beschermde soorten en heeft ten aanzien van Natura 2000 het niveau van een voortoets. Ook loopt een quickscan niet het afwegingskader ten aanzien van Natuurnetwerk Nederland door.

1.2 Onderzoeksvragen

In deze quickscan komen de volgende onderzoeksvragen aan de orde:

- Wat is de afstand van het plangebied tot Natura 2000-gebieden?
- Wat is de afstand van het plangebied tot Natuurnetwerk Nederland?
- Van welke beschermde flora- en fauna kan het voorkomen in het plangebied niet geheel worden uitgesloten?
- Zijn in het plangebied houtopstanden aanwezig die vallen onder de Wet natuurbescherming?
- Kunnen de voorziene activiteiten mogelijk leiden tot een overtreding van de Wet natuurbescherming ten aanzien van Natura 2000-gebieden, beschermde soorten of houtopstanden?

- Kunnen de voorziene activiteiten mogelijk leiden tot een significante aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden van Natuurnetwerk Nederland?
- Is de hier gepresenteerde toetsing naar de effecten op beschermde gebieden afdoende of is een nadere diepgaandere analyse nodig in de vorm van een passende beoordeling?
- Is de hier gepresenteerde toetsing naar de effecten op beschermde soorten afdoende of is een nader specifiek onderzoek naar bepaalde soorten nodig?
- Is de hier gepresenteerde toetsing naar de effecten op Natuurnetwerk Nederland afdoende of is een nadere diepgaandere analyse nodig in de vorm van een Nee, tenzij-toets?
- Is er voor een afdoende toetsing naar de effecten op beschermde soorten een gericht nader onderzoek nodig?
- Ligt het in de lijn der verwachting dat een eventueel benodigde ontheffing of vergunning verleent kan worden?

1.3 Werkwijze

De volgende werkwijze is gevolgd:

- Op 25 november 2017 is het plangebied en omgeving door M.W. van den Hoorn bezocht. Hierbij zijn alle aanwezige ruimtelijke structuren beoordeeld op geschiktheid voor door de Wet natuurbescherming beschermde soorten. Van kenmerkende structuren zijn foto's gemaakt.
- De ligging van het plangebied ten opzichte van Natura 2000-gebieden en het Natuurnetwerk Nederland is opgezocht.
- Voor zover relevant is door middel van bronnenonderzoek onderzocht welke beschermde flora en fauna in de ruime omgeving van het plangebied recentelijk zijn waargenomen.
- Aan de hand van het veldbezoek en het bronnenonderzoek is op grond van *expert judgement* een inschatting gemaakt van de mogelijk aanwezige beschermde flora en fauna.
- In samenspraak met de opdrachtgever is de ingreep omschreven.
- Op grond van de omschreven ingreep zijn de onderzoeksvragen beantwoord, en is advies gegeven voor te nemen vervolgstappen.

2 Plangebied en ingreep

2.1 Plangebied

2.1.1 Ligging

Het plangebied betreft een perceel gelegen aan de Oudland van Altenastraat 20 te Sleeuwijk (gemeente Werkendam) in de provincie Noord-Brabant (Afbeelding 1).

Afbeelding 1: Ligging van het plangebied met de begrenzing in oranje weergegeven. © Ondergrond Publieke Dienstverlening op de Kaart Lokaal 2017.

2.1.2 Omschrijving plangebied

In het plangebied bevindt zich een voormalig winkelpand (Afbeelding 2). Het pand heeft zowel een plat dak als dakpannen. De muren zijn geheel gaaf. Gezien de dikte van de muur moet er zich een spouw in bevinden. Het gebouw heeft echter geen open stootvoegen. De spouw is toegankelijk via openingen rond een van de regenpijpen (Afbeelding 3) en via een wijkende daklijst. De dakgoten zijn voorzien van een ombouw met een toegankelijke ruimte daarachter (Afbeelding 4). Mogelijk is via deze ombouw ook de spouw toegankelijk. Het plangebied is geheel verhard. Het enige aanwezige groen is aanwezig op een schutting. Het pand is verbonden met een woonhuis op een nabij gelegen perceel.

2.2 Ingereep

De initiatiefnemer is van plan het winkelpand te slopen en nieuwbouw te realiseren.

Afbeelding 2: Gebouw met dakpannen, plat dak op een geheel verhard terrein.

Afbeelding 3: Spouw toegankelijk via opening bij de regenpijp.

Afbeelding 4: Toegankelijke ruimte achter de dakgootombouw.

3 Toetsingskader

3.1 De Wet natuurbescherming

3.1.1 Algemeen

Sinds 1 januari 2017 is de Wet natuurbescherming van kracht. De Wet natuurbescherming is de Nederlandse implementatie van de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn, aangevuld met nationale bepalingen. Voor deze toetsing zijn de volgende drie onderdelen van de Wet natuurbescherming relevant:

- Bescherming van Natura 2000-gebieden;
- Bescherming van soorten;
- Bescherming van houtopstanden.

In de wet is ook een zorgplicht opgenomen. Vanuit deze zorgplicht moeten handelingen achterwege blijven waarvan men kan vermoeden zij nadelige gevolgen kunnen hebben voor beschermde gebieden of soorten.

3.1.2 Bescherming van Natura 2000-gebieden

Vanuit de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn hebben de lidstaten de verplichting om Natura 2000-gebieden aan te wijzen. Elk Natura 2000-gebied heeft instandhoudingsdoelstellingen ten aanzien van:

- Leefgebieden voor vogelsoorten, voor zover nodig voor de uitvoering van de Vogelrichtlijn, en/of,
- Natuurlijke habitats en de habitats van soorten, voor zover nodig voor de uitvoering van de Habitatrichtlijn.

Verboden is elke activiteit (zowel binnen als buiten een Natura 2000-gebied) die de kwaliteit van de natuurlijke habitats of de habitats van soorten in dat gebied kan verslechteren of die een significant verstorend effect kan hebben op de soorten waarvoor dat gebied is aangewezen. De activiteit kan alleen doorgang vinden als er een vergunning is verleend.

3.1.3 Bescherming van soorten

De soortbescherming van de Wet natuurbescherming kent drie beschermingsregimes namelijk:

- Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn;
- Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn;
- Beschermingsregime andere soorten.

Onder geen van deze beschermingsregimes is het toegestaan om dieren te doden of te vangen of hun nesten, voortplantingsplaatsen of rustplaatsen te vernielen of te beschadigen. Nesten van de meeste vogelsoorten zijn alleen beschermd indien ze in gebruik zijn. Van sommige vogelsoorten is het nest het

gehele jaar door beschermd, ook als het tijdelijk niet in gebruik is. Soorten die vallen onder het beschermingsregime van de Vogel- en Habitatrichtlijn mogen niet opzettelijk worden verstoord. Voor de meeste vogels geldt dat dit wel is toegestaan zolang het (ver)storen geen wezenlijke invloed heeft op de staat van instandhouding van de betreffende soort. Soorten die vallen onder het beschermingsregime andere soorten mogen wel worden verstoord. Eieren van soorten die vallen onder het beschermingsregime van de Vogel- en Habitatrichtlijn mogen niet opzettelijk worden beschadigd, geraapt of worden vernield. Beschermd planten mogen niet worden geplukt, verzameld, afgesneden, ontworteld of vernield. Ontheffing voor het overtreden van de verbodsbepalingen of het verkrijgen van een vrijstelling kan alleen wanneer er:

- Geen andere bevredigende oplossing bestaat;
- Geen negatief effect is op de staat van instandhouding van de soort;
- En er voldaan is aan de in de wet genoemde belangen.

Elke provincie hanteert een eigen lijst met (onder voorwaarden) van de Wet natuurbescherming vrijgestelde soorten.

3.1.4 Bescherming van houtopstanden

Een houtopstand bestaat uit een oppervlakte van 10 are of meer, of bestaat uit een rijbeplanting van meer dan twintig bomen, gerekend over het totaal aantal rijen. Het is verboden om een houtopstand geheel of gedeeltelijk te vellen zonder daar melding van te doen. Binnen drie jaar moet het gevelde deel weer zijn herplant. Op het veldverbod zijn een groot aantal uitzonderingen van toepassing die, wanneer nodig, in de effectenanalyse worden toegepast. Vrijstellingen gelden wanneer het vellen gebeurt middels een goedgekeurde gedragscode of de werkzaamheden voortvloeien uit instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden, of deze nodig zijn voor aanleg en onderhoud van brandgangen op natuurterreinen.

3.2 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland (voorheen Ecologische Hoofdstructuur (EHS)) bestaat uit planologisch beschermde gebieden die zijn aangewezen om ecologische verbindingen te realiseren tussen belangrijke natuurgebieden. De wezenlijke kenmerken en waarden van het Natuurnetwerk Nederland zijn door de provincies vastgelegd en mogen niet door een ingreep worden aangetast. Alle (mogelijke) effecten van een voorgenomen ingreep moeten dan ook worden getoetst.

In dit hoofdstuk zijn regels en verbodsbepalingen vereenvoudigd weergegeven. Ook is niet alles uitputtend behandeld. Voor de exacte formulering van de regels en verbodsbepalingen wordt verwezen naar de formele wetteksten. In de effectenanalyse wordt getoetst aan de exacte formuleringen.

4 Resultaten en effectenanalyse

4.1 Beschermde gebieden (Natura 2000 en Natuurnetwerk)

Resultaat

Het plangebied ligt centraal tussen de Natura 2000-gebieden: Biesbosch, Lingegebied & Diefdijk-Zuid en Loevestein, Pompeveld & Kornsche Boezem. Dit laatste gebied ligt met een afstand van 3,6 km het meest dichtbij. Het Natuurnetwerk Nederland (dat in Noord-Brabant Natuurnetwerk Brabant heet) ligt op een afstand van circa 500m van het plangebied.

Effectenanalyse

De ingreep is van dermate kleine aard dat het is uitgesloten dat er enig effect gaat optreden op de Natura 2000-gebieden in de omgeving. Het plangebied ligt niet in Natuurnetwerk Brabant. Een aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden van Natuurnetwerk Brabant is dan ook niet aan de orde.

4.2 Beschermde soorten

4.2.1 Algemene vrijstelling

In de provincie Brabant zijn de volgende soorten voor ruimtelijke ontwikkelingen vrijgesteld van de Wet natuurbescherming: bruine kikker (*Rana temporaria*), gewone pad (*Bufo bufo*), kleine watersalamander (*Lissotriton vulgaris*), meerkikker (*Rana ridibunda*), middelste groene kikker/bastaardkikker (*Pelophylax kl. esculentus*), bosmuis (*Apodemus sylvaticus*), huisspitsmuis (*Crocidura russula*), ondergrondse woelmuis (*Pitymys subterraneus*), tweekleurige bosspitsmuis (*Sorex coronatus*), woelrat (*Arvicola terrestris*), aardmuis (*Microtus agrestis*), dwergmuis (*Micromys minutus*), dwergspitsmuis (*Sorex minutus*), gewone bosspitsmuis (*Sorex araneus*), rosse woelmuis (*Clethrionomys glareolus*), veldmuis (*Microtus arvalis*), egel (*Erinaceus europeus*), vos (*Vulpes vulpes*), ree (*Capreolus capreolus*), haas (*Lepus europeus*) en konijn (*Oryctolagus cuniculus*). In deze beoordeling wordt dan ook niet op het voorkomen van deze soorten ingegaan.

4.2.2 Vogels

Resultaat

Het gebouw bevat diverse openingen onder de dakpannen waar vogels kunnen nestelen. In gebouwen worden doorgaans van twee vogelsoorten nesten aangetroffen waarvan het nest het gehele jaar beschermd is. Dit zijn de gierzwaluw (*Apus apus*) en de huismus (*Passer domesticus*). Het dak is onvoldoende steil om geschikt te zijn voor bewoning door gierzwaluwen. Hiermee is het voorkomen van de gierzwaluw in het plangebied redelijkerwijs uitgesloten. Voor huismussen is het dak matig geschikt, en er is onvoldoende groen in de directe omgeving om een of meerdere huismusnesten te kunnen faciliteren. Ook zijn de huizen in de directe omgeving qua bouw geschikter voor huismussen. Tijdens het veldbezoek zijn in en rond het plangebied ook geen huismussen waargenomen. Wel werd een

drukbezochte “kwetterplek” aangetroffen ter hoogte van Vlietstraat nr. 7 (circa 125 m van het plangebied). Uit het bronnenonderzoek blijkt dat er in Sleeuwijk drie kernpopulaties aanwezig zijn en een aantal kleinere populaties (waaronder een ter hoogte van de Vlietstraat 7). Er zijn geen meldingen ter hoogte van het plangebied. Met name de matige geschiktheid van het dak en het ontbreken van geschikt groen in het plangebied, in combinatie met het niet aantreffen van huismussen ter plekke en de afwezigheid van historische waarnemingen ter hoogte van het plangebied, maakt dat ook het voorkomen van huismussen in het plangebied redelijkerwijs kan worden uitgesloten.

Effectenanalyse

De ingreep leidt niet tot het opzettelijk vernielen, beschadigen of wegnemen van vogelnesten waarvan het nest het gehele jaarrond beschermd is. Niet uitgesloten kan worden dat er onder de dakpannen vogels broeden waarvan het nets niet jaarrond beschermd is. Wanneer de sloopwerkzaamheden tijdens het broedseizoen worden uitgevoerd bestaat wel de kans dat een of meerdere verbodsbepalingen van artikel 3.1 worden overtreden. Sloopwerkzaamheden kunnen dan ook alleen worden uitgevoerd wanneer het zeker is dat er geen functionele nesten in het gebouw aanwezig zijn. Dit kan door te werken in de periode september-maart of door vlak voor de werkzaamheden beginnen, het plangebied te (laten) controleren op de afwezigheid van nesten.

4.2.3 Vleermuizen

Resultaat

Het gebouw is op meerdere manieren toegankelijk voor vleermuizen. Er is ruimte voor verblijfplaatsen onder de dakpannen en achter de ombouw rond de regengoten. De spouw is toegankelijk via de opening nabij de regenpijp en via de ruimte tussen de metalen daklijst en de muur. Vleermuizen die mogelijk in het gebouw kunnen huizen zijn: gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*), ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*) en laatvlieger (*Eptesicus serotinus*). Van de beide dwergvleermuizen kunnen zomer-, paar- en winterverblijfplaatsen niet worden uitgesloten. Van gewone dwergvleermuis en laatvlieger zijn mogelijk ook kraamverblijfplaatsen aanwezig. Vangwege het kleine oppervlak van het plangebied en het ontbreken van groen, is het plangebied geen essentieel onderdeel van een foerageergebied of vliegroute.

Effectenanalyse

Sloop kan leiden tot het opzettelijk doden of verstoren van vleermuizen en tot het beschadigen of vernielen van voortplantingsplaatsen of rustplaatsen en kan dus een overtreding van artikel 3.5 van de Wet natuurbescherming inhouden. Om het effect juist te kunnen afwegen is een nader onderzoek van het gebouw naar het gebruik door vleermuizen noodzakelijk. Omdat gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis en laatvlieger voor Nederland algemene soorten zijn, is het te verwachten dat een eventueel benodigde ontheffing toegekend gaat worden.

4.2.4 Overige zoogdieren

Resultaat

De steenmarter wordt frequent in een stedelijke omgeving waargenomen. Van deze soort zijn echter geen sporen aangetroffen. Bovendien is deze soort erg zeldzaam in West-Nederland. Het voorkomen van

de steenmarter in het plangebied kan dan ook redelijkerwijs worden uitgesloten. Omdat het plangebied geheel verhard is en in een stedelijke omgeving ligt, wordt het voorkomen van andere niet vrijgestelde beschermde zoogdieren in het plangebied ook uitgesloten.

Effectenanalyse

Omdat het voorkomen van beschermde niet vrijgestelde zoogdieren redelijkerwijs kan worden uitgesloten leidt de sloop voor deze soortgroep niet tot een overtreding van de Wet natuurbescherming.

4.2.5 Reptielen, amfibieën, vissen, libellen, vlinders, kreeftachtigen, kevers en weekdieren

Resultaat

Alle tot deze soortgroepen behorende niet vrijgestelde beschermde soorten stellen specifieke eisen aan hun omgeving. Het voorkomen van deze soorten kan voor het geheel verharde en stedelijk gelegen plangebied dan ook redelijkerwijs worden uitgesloten. Beschermde vissen en amfibieën worden soms wel in stedelijke omgeving aangetroffen. In het plangebied is echter geen open water aanwezig, waarmee het voorkomen van deze soorten geheel is uitgesloten.

Effectenanalyse

Omdat het voorkomen van niet vrijgestelde beschermde soorten uit deze soortgroepen redelijkerwijs kan worden uitgesloten leidt de sloop voor deze soortgroepen niet tot een overtreding van de Wet natuurbescherming.

4.2.6 Planten

Resultaat.

Alle beschermde planten stellen specifieke eisen aan hun omgeving. Het voorkomen van deze soorten kan voor het geheel verharde en stedelijk gelegen plangebied dan ook redelijkerwijs worden uitgesloten. De muren zijn geheel gaaf. Op de muren zijn dan ook geen muurplanten aangetroffen.

Effectenanalyse

Omdat het voorkomen van beschermde planten redelijkerwijs kan worden uitgesloten leidt de sloop voor deze soortgroepen niet tot een overtreding van de Wet natuurbescherming.

4.3 Houtopstanden

Er worden geen bomen gekapt. De bescherming houtopstanden is dan ook niet aan de orde.

5 Conclusie en samenvatting

5.1 Conclusie

5.1.1 Beschermde gebieden

De ingreep is van een dermate kleine aard dat het is uitgesloten dat er enig effect gaat optreden op de Natura 2000-gebieden in de omgeving. Het plangebied ligt niet in Natuurnetwerk Brabant. Een aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden van Natuurnetwerk Brabant is dan ook niet aan de orde.

5.1.2 Beschermde soorten

Vogels

De ingreep leidt niet tot het opzettelijk vernielen, beschadigen of wegnemen van vogelnesten waarvan het nest het gehele jaarrond beschermd is. Wanneer de sloopwerkzaamheden tijdens het broedseizoen worden uitgevoerd bestaat wel de kans dat een of meerdere verbodsbepalingen van artikel 3.1 worden overtreden. Sloopwerkzaamheden kunnen dan ook alleen worden uitgevoerd wanneer het zeker is dat er geen functionele nesten in het gebouw aanwezig zijn. Dit kan door te werken in de periode september-maart of door vlak voor de werkzaamheden beginnen, te (laten) controleren op de afwezigheid van nesten.

Vleermuizen

Mogelijk komen in het pand gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis of laatvlieger voor. Sloop kan leiden tot het opzettelijk doden of verstoren van vleermuizen en tot het beschadigen of vernielen van voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van deze soorten. Om het effect juist te kunnen afwegen is een nader onderzoek van het gebouw naar het gebruik door vleermuizen noodzakelijk. Omdat gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis en laatvlieger voor Nederland algemene soorten zijn, is het te verwachten dat een eventueel benodigde ontheffing toegekend gaat worden.

Een nader onderzoek moet worden uitgevoerd volgens het Vleermuisprotocol 2017. Dit houdt in dat het plangebied in de periode 15 mei – 15 juli gedurende twee avonden en een ochtend moet worden onderzocht, en in de periode 15 augustus – 1 oktober gedurende twee nachtelijke momenten.

5.1.3 Houtopstanden

Er worden geen bomen gekapt. De bescherming houtopstanden is dan ook niet aan de orde.

5.2 Samenvatting

De bestemmingsplanwijziging leidt niet tot een overtreding van de Wet natuurbescherming ten aanzien van gebieden en houtopstanden. Ook is er geen conflict met Natuurnetwerk Nederland. Ten aanzien van de soortbescherming wordt gesteld dat sloop alleen mogelijk is bij de afwezigheid van functionele vogelnesten. Naar vleermuizen moet een aanvullend onderzoek volgens het Vleermuisprotocol 2017

worden uitgevoerd. Het ligt in de lijn der verwachting dat een eventuele benodigde ontheffing verkregen kan worden.

6 Bronnen

Broekhuizen, S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen, 1992. Atlas van de Nederlandse zoogdieren. KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Dietz, C., O. von Helversen & D. Nill, 2011. Vleermuizen. Alle soorten van Europa en Noordwest- Afrika. Tirion Natuur.

Limpens, H., J. Regelink & R. Koelman, 2011. Cursus vleermuizen en planologie. Cursusmap, Zoogdiervereniging.

www.netwerkgroenebureaus.nl/werken-aan-kwaliteit/vleermuisprotocol

www.ravon.nl

www.telmee.nl

www.vlinderstichting.nl

www.verspreidingsatlas.nl

www.waarneming.nl

www.zoogdiervereniging.nl